

Теорія та історія держави і права

УДК: 340.342

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19415455>

Держава як соціально-політична ідея

Горбачова Катерина Миколаївна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри приватного права та соціального забезпечення,

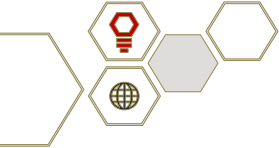
Сумський національний аграрний університет;

м. Суми, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-5940-6350>

Прийнято: 16.03.2026 | Опубліковано: 31.03.2026

Анотація: Стаття присвячена дослідженню держави як соціально-політичного інституту суспільства, що функціонує на основі певних ідей. Автор досліджує наукові підходи до виникнення держави в контексті її наповнення соціально-політичними та правовими ідеями. Дослідження базується на використанні сучасних як загальнонаукових, так і спеціально-наукових методах дослідження.

В статті авторка розкриває сутність концепції держави як ідеї через уявлення, виражене у формі понять, і через думку людей, що здійснює більший чи менший вплив на все їх життя. Авторка на підставі аналізу наукової літератури доводить, що ідеї розвитку соціуму, формування його інститутів, утворення його соціально-політичних механізмів знайшло своє втілення в політико-філософських вченнях, що постійно з'являються і розвиваються слідуючи за тими змінами, які відбуваються в суспільстві і оточуючому його світі.

Розкриваючи сутність держави як ідеї авторка зазначає, що на сьогодні існує близько двадцяти теорій походження держави. Авторка вказує, що теорії виникнення держави є відображенням рівня розвитку суспільства і тих знань, які були набуті ним в певний історичний період. Це прямо відбивається як на самих теоріях, так і на тій аргументації, що наводять філософи і вчені. Всі існуючі теорії походження держави в своїй основі мають певні ідеї. Проте, практично у всіх теоріях ідеї не кристалізовані і не виражені в концентрованому вигляді.

Проведене дослідження дало можливість стверджувати, що держава як ідея є втіленням уявлень і бажань суспільства, який в певний момент історичного розвитку концентрується і оформлюється в певне суспільно-політичне утворення. Ретроспективний аналіз існування сучасної цивілізації дає можливість говорити, що суспільства, які створили на території свого проживання державу найбільш ефективно розвиваються і захищаються.

Держава як ідея об'єктивується у тезах про те, що вона є результатом розвитку суспільства, в рамках якого існує правитель (правлячий клас), що має можливість забезпечувати своє існування, а також забезпечити інтереси підданих (населення). Ця можливість концентрується в ідеї державної влади як складного та невід'ємного елементу самої держави.

Ключові слова: ідея, політогенез, держава, походження держави, сутність держави, державна влада, суверенітет держави.

The State as a Socio-Political Idea

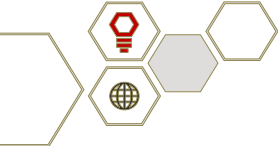
Ekaterina Horbacheva,

Candidate of Law, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Private Law and Social Security,

Sumy National Agrarian University;

Sumy, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-5940-6350>

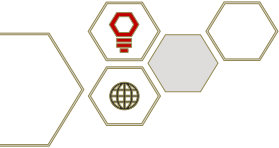
Abstract: This article examines the state as a socio-political institution of society that functions on the basis of certain ideas. The author explores scholarly approaches to the emergence of the state in the context of its embodiment of socio-political and legal ideas. The study is based on the use of both general and specialized scientific research methods.

In the article, the author reveals the essence of the concept of the state as an idea through representations expressed in the form of concepts and through people's thoughts, which exert a greater or lesser influence on their entire lives. Based on an analysis of the scientific literature, the author demonstrates that ideas regarding the development of society, the formation of its institutions, and the establishment of its socio-political mechanisms have found expression in political-philosophical doctrines that continually emerge and evolve in response to the changes occurring in society and the world around it.

In revealing the essence of the state as an idea, the author notes that there are currently about twenty theories of the origin of the state. The author points out that theories of the state's emergence reflect the level of societal development and the knowledge acquired by society during a specific historical period. This is directly reflected both in the theories themselves and in the arguments put forward by philosophers and scholars. All existing theories of the origin of the state are based on certain ideas. However, in virtually all theories, these ideas are not crystallized and are not expressed in a concentrated form.

The conducted research makes it possible to assert that the state, as an idea, is the embodiment of the concepts and desires of society, which at a certain moment in historical development coalesces and takes shape as a specific socio-political entity. A retrospective analysis of the existence of modern civilization suggests that societies that have established a state within their territory develop and defend themselves most effectively.

The state as an idea is objectified in the thesis that it is the result of societal development, within which there exists a ruler (ruling class) capable of ensuring its

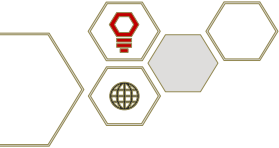
own existence as well as safeguarding the interests of its subjects (the population). This capacity is concentrated in the idea of state power as a complex and integral element of the state itself.

Keywords: idea, politogenesis, state, origin of the state, essence of the state, state power, state sovereignty.

Постановка проблеми. Розвиток сучасної цивілізації переконливо довів, що одним із механізмів розвитку людства є його функціонування у формі держави. Саме держава з її тисячолітньою історією розвитку та найбільш ефективними механізмами впливу на людину і суспільство є тим соціально-політичним інститутом, що дає можливість протягом тисячоліть реалізовувати потенціал людства у всіх його проявах. Разом з цим, не дивлячись на велику кількість проведених досліджень, держава є одним з тих явищ, які постійно викликають до себе увагу.

Світ постійно розвивається і в умовах цього розвитку держава постає як складна, багатофункціональна соціально-політична система, яка діє в середовищі інтенсивної динамічності, глобальної взаємозалежності та постійних ризиків. Разом з тим, якщо ми поглянемо на державу з точки зору її розвитку, в ретроспективі, ми зможемо побачити те, що в процесі свого розвитку, протягом багатьох століть закладались певні ідеї, що об'єктивувалась у функціях держави, які соціум бажав щоб вона здійснювала. Розуміння ідей, які лежать в основі держави дає можливість усвідомити не лише саму її суть, але й характер та особливості рушійної сили, яка викликала створення держави.

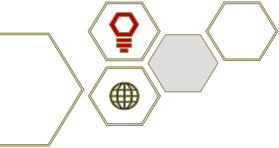
На сучасному етапі розвитку України, розкриття та дослідження питань функціонування держави через призму ідей, які закладені в її основу як соціально-політичного інституту, дають можливість зрозуміти роль держави в розвитку українського суспільства та сформулювати подальші перспективи державотворення.

Останні наукові дослідження проблеми. Як свідчить аналіз наукової літератури, виникнення та функціонування держави є одним із предметів наукового дослідження, який привертає і утримує увагу дослідників протягом багатьох століть. На сучасному етапі вчені зосереджували свою увагу на таких питаннях як: поняття держави [3; 7; 18; 19; 21]; її сутність [34]; функції держави [26]; характеристика окремих елементів держави [17; 23; 28; 32; 35] та інші. Дослідження зазначених робіт свідчить про увагу вчених до елементів та ознак держави. В контексті розгляду держави через призму ідей, які закладені в основу її функціонування, сучасні дослідники звертають особливу увагу на розкриття образу держави [13; 14], її естетичного та культурного іміджу [25; 31], а також її сприйняття на міжнародній арені [29]. Окремої уваги заслуговують роботи, які розкривають ідею формування правової держави та панування права на її території [24]. В таких дослідженнях автори звертають увагу на зовнішній контур функціонування держави та розкривають ідеї закладені у зовнішні функції держави. В зазначеному контексті розкриваються ідеї суверенітету держави та можливість притягнення її до відповідальності за міжнародним кримінальним правом.

Звернення до наукових праць які розкривають ідеї, які закладені у функціонування самої держави та її сутності а також їх аналіз, дає можливість говорити про те, що їх автори звертають увагу на характеристику держави через призму таких категорій як нація і державність[30] та ідеї державності[27; 33]. Така підходи у дослідженнях дають можливість зрозуміти, які рушійні сили лежать в основі формування держави, а також отримати відповідь на питання, які ознаки та умови є фундаментальними для розвитку сучасної держави.

Виділення невирішених проблем досліджуваної проблематики. Разом з тим, не дивлячись на досить значну кількість праць, які присвячені характеристиці держави, її дослідження через призму характеристики ідей,

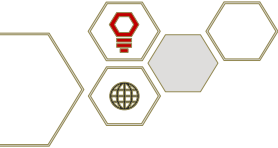
що лежать в її основі і характеризують її внутрішній зміст та функціонування практично не здійснювався. Також в науковій літературі не приділялось достатньої уваги відображенню та розвитку цієї проблематики в соціально-політичних теоріях. Це дає нам можливість говорити про те, що наша розвідка буде сприяти формуванню вчення про державу як ідею, давати можливість для більш глибокого розуміння підстав та умов функціонування держави та зменшить певний дефіцит наукових досліджень з цієї проблематики.

Цілі та завдання дослідження. Спираючись на викладене метою нашої розвідки є дослідження наукових підходів до виникнення держави в контексті її наповнення соціально-політичними та правовими ідеями.

В рамках зазначеної мети **завданнями** дослідження є: 1) розкриття сутності категорії «ідея», дослідження філософських та політико-правових вчень про ідею; 2) розкриття філософських та політико-правових вчень про ідею як основу держави; 3) розкриття ідей, які лежать в основі функціонування держави як соціально-політичного інституту.

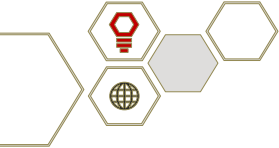
Методологія дослідження. В процесі здійснення дослідження були використані як загальнонаукові, так і спеціально-наукові методи дослідження. В процесі виокремлення та дослідження ідей, які лежать в основі сучасної держави були також використані такі загальнонаукові та філософські методи дослідження як: метод аналізу та синтезу, герменевтичний метод, аксіологічний та феноменологічний метод. Також авторкою були використані історико-правовий, порівняльно-правовий, системний методи дослідження. Це дало можливість дослідити становлення і розвиток категорії «ідея» та особливості її сприйняття в політико-правовій та філософській літературі.

Виклад основного матеріалу. Розгляд держави як ідеї і дослідження соціально-політичних і правових вчень у цій площині є неможливим без конкретизації, чим є ідея як явище та як філософська категорія.

У сучасній західній і вітчизняній філософії лексема «ідея», в своїй переважній більшості, перестала відігравати важливу роль і перетворилась на синонім таких термінів як: «поняття», «думка», «уявлення». Так, в англійській мові слово «idea» часто підміняється словами concept, notion, thought, representation, opinion, reason, message і т.д. Безумовно така тенденція є характерною для розмовної мови та публіцистичних текстів, а також для аналітичної філософії. Разом з цим ця тенденція свідчить про спрощення мови філософії, що не сприяє розумінню всієї сутності ідеї у філософії та її ролі науковому середовищі. Таке «розмивання» специфіки поняття ідеї як форми нашого мислення, видається невинновим, бо все це стало наслідком втрати предметного змісту цього феномену. В зв'язку із цим необхідно зробити певні філологічні ремарки.

Поняття «idea» було закріплено у латинській традиції авторитетом Аврелія Августина. Під цим поняттям розумілася зовнішня річ. Для схоластиків поняття «ідея» означало повну незалежність від матеріально індивідуалізованих речей, що у пізній період схоластики сприймалось як самостійне існування логічних абстракцій. Це розуміння не зникає і після того, як філософи Європи докладніше познайомилися з платонізмом. Відомості про платонізм схоласти Європи, в основному, черпали з філософії Аристотеля та завжди відтворювали його аргументацію в своїй полеміці. Питання, чи дійсно абстракції існують відокремлено і від речей, і від інтелекту, мало для них велике ідеологічне значення. Спростовуючи Платона, схоласти цим самим знищували сучасних їм платоників, що і стало одним із канонічних положень в курсах логіки. Так, Голеніус, представник пізньої, модифікованої схоластики, виводив два основних розуміння ідеї, а саме: по-перше, ідея це «архітектонічне поняття в розумі майстра і в цьому сенсі ідея є принципом дії зразком; по-друге, ідея – а це спосіб висловлювання [2, с. 209. Таким чином, схоластичне поняття «idea», що

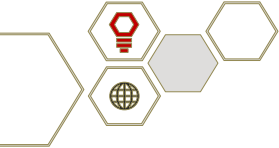

вживалось у прямому розумінні для схоластів не мало філософського навантаження, оскільки було маркером чужих філософських наративів.

Новоєвропейська філософія, звернувшись до дослідження ідеї як форми знання, і на перших етапах сприймала її суто семіотично і номіналістично, як відношення назви та речі. Пізніше, представники цього напрямку звернулися до осмислення сфери ідеального значення, яке і стало тією філософською категорією, на якій будується вся культура та наукове знання.

Радикально інше тлумачення, зовсім відмінне від схоластичного, отримала категорія ідеї в оказіоналізмі – подальшому розвитку метафізики Декарта. Його яскравий представник М. Мальбранш, на рівні із Б. Спинозою та Г.В. Лейбніцем, відкидає схоластичну логіку з усіма її категоріями. На його думку, «ідеї не є суттю простих модифікацій нашого духу, але є дійсними причинами (*les causa véritables*) цих модифікацій. Ідеї знаходяться лише в Богові. Тобто Мальбранш вважав, що ідеї є реальністю, що не залежить від нашого духу [20, с. 133].

З початку XVII і до кінця XVIII століть у філософії утвердилась традиція розуміння ідеї як «уявлення». Дана традиція утвердилась на основі філософії Августина Аврелія, для якого ідеї були позначенням для зовнішніх речей. Короткий, але яскравий ренесанс розуміння ідеї переживає у класичній німецькій філософії, де ідея виконувала провідну роль в обґрунтуванні розумності світу та у можливості його адекватного пізнання. При цьому І. Кант першим пов'язав розум та ідеї, які були для нього «найвищим видом уявлення, можливим для людини [22, с. 294]». А Г.В. Гегель, підсумовував цей напрямок у філософії, проголосивши наявність абсолютної ідеї, тобто загальної розумності у світі, мислячи її як проекцію, «яку ми створюємо на початку систематичного філософського дослідження та повний зміст якої ми отримуємо, лише пройшовши весь шлях цілком [15, с. 119]». Таке сприйняття ідеї панувало досить нетривалий час. Наступна криза, що потрясла філософію віри у розумність світу також підірвала і

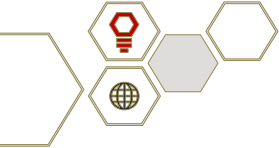
переконавання, що ідеї – це «найважливіше знання» та «межа і причина всього» (Платон).

Говорячи про розвиток філософського вчення про ідею варто зазначити, що вже давно минули ті часи, коли ідеями у філософії називали справжні підстави буття чи вічні ідеальні сутності. Жоден сучасний філософ не стане стверджувати, що «ідеї суть метафізичного сущого, сліди ідей, суть фізичного сущого, а тіні ідей суть ментального сущого [1, с. 371]». В наш час термін «ідея» використовується у подвійному значенні – як уявлення, виражене у формі понять, і як думка людей, що надає більший чи менший вплив на все їх життя.

Ми цілком сприймаємо саме таке сприйняття ідеї, проте відносно до розуміння держави та її функціонування, будемо акцентувати увагу на тому, що ідеї є уявлення в думках людей, які мають вплив на їх життя і періодично в ньому втілюються.

Як показує аналіз наукової літератури, в якій досліджується становлення і розвиток суспільств, ідеї формування та розвитку суспільних інститутів, а також утворення соціально-політичних механізмів знайшло своє втілення в політико-філософських вченнях, що постійно з'являються в академічному середовищі і розвиваються, слідуючи за тими змінами, які відбуваються в суспільстві і оточуючому його світі. У цьому зв'язку, звернемо нашу увагу на політико-філософські вчення, що розкривають причини виникнення та сутність держави. Це дасть нам можливість виділити головні аспекти держави як певної ідеї, що формувалась у сучасному академічному науковому середовищі.

Розкриваючи державу як ідею, варто зазначити, що вона була предметом уваги великої кількості філософів та представників інших гуманітарних наук. В різні часи розвитку нашої цивілізації людство ставило собі питання «що таке держава?» і «як вона виникла?». Відповіді на ці питання оформлювались у різного роду вчення про державу, в яких в

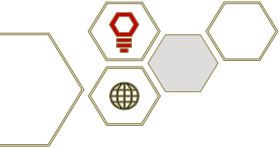

концентрованому вигляді були закладені ідеї щодо сутності держави, її призначення і перспективи її розвитку.

Як показує аналіз навчальної та наукової літератури, на сьогодні існує близько двадцяти теорій походження держави. Деякі з них знайшли відгук у науковців і розвиваються, деякі залишилися як певна варіація на тему. При цьому одні з них вважаються класичними, інші виникли на сучасному етапі розвитку нашої цивілізації в результаті різного роду наукових відкриттів. Більшість з цих теорій стали основою наукових напрямків в історії розвитку соціально-політичної думки. Разом з цим, враховуючи складність феномену держави, постійний її розвиток та вдосконалення функціонування, а також розвиток науки в цілому, якогось одностайного сприйняття тієї чи іншої теорії в колі дослідників на сьогодні немає.

Ми вже робили дослідження і надавали характеристику основним теоріям походження держави [16]. На цьому етапі нашої розвідки спробуємо проаналізувати ті ідеї, які були в них закладені і на основі яких утворювались держави.

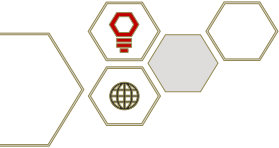
Безумовно, коли ми говоримо про теорії виникнення держави ми маємо враховувати, що всі вони є відображенням рівня розвитку суспільства і того знання, яке було ним набуте в певний період. Це прямо відбивається як на самих теоріях, так і на тій аргументації, яку наводять філософи і вчені на її користь. Разом з цим, з точки зору змістовного навантаження, ми можемо зробити висновок про те, що всі вони намагаються пояснити процес політогенезу. Але, як показує аналіз існуючих теорій походження держави, в своїй достовірній (найбільш переконливій частині) кожна з них описує процес політогену лише фрагментарно. Так, деякі деміфологізовані теорії можуть описувати лише роль певного, обмеженого в часі процесу в суспільстві (наприклад, теорія зовнішнього насилля). Деякі, навпаки, повноцінно відображаючи процес історичного розвитку в часі описують лише певні сили задіяні в ньому (наприклад, психологічна теорія) чи

відображають цей процес тільки за для деяких видів суспільств, локально, що породжує колізію частини і цілого (наприклад, ірригаційна/гідравлічна теорія).

Також при аналізі теорій походження держав звертає на себе увагу той факт, що філософи і дослідники в якості каталізатора виникнення держави вказують на різні фактори. В одних теоріях – це матеріальний ресурс, в інших – фактор людського розуму чи божественного втручання. При цьому, в одних випадках, теорія розглядає в якості основної рушійної сили виникнення держави певну, постійну, іманентну суспільству і оточуючому світу причину (наприклад, космічна теорія); в інших випадках, основною причиною виникнення держави є явище обмежене в часі, що призводить до одномоментного виникнення державно-владних відносини (наприклад, договірна теорія).

Зазначене дає можливість говорити, що всі існуючі теорії походження держави в своїй основі мають певні ідеї. Разом з тим, практично у всіх теоріях вони не кристалізовані і не виражені в концентрованому вигляді. Це спонукає нас звернути увагу на ті суттєві моменти організації функціонування суспільства, що були важливими для нього в різні періоди розвитку, в рамках яких формувались ідеї. Якщо відкинути всі міфологічні уявлення, які були основою окремих теорій походження держави, то можна виділити декілька моментів, які в концентрованому вигляді об'єктивують прагматичну ідею держави. Як уявляється, такими моментами є періодичні спроби дослідників відповісти на питання: а) якими були методи державотворення? Як держави розширювали свій контроль відносно тих народів, на владу, над якими вони претендували?; б) хто вчиняв дії, результатом яких було зміцнення держав? Хто є акторами державотворення?; в) чому в XVI і наступних століттях держави змогли отримати владу в тих обсягах, в яких до цього їм це зробити не вдавалось?

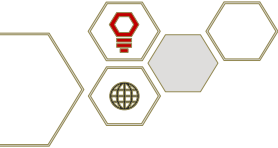
Аналізуючи існуючі теорії походження держави і застосовуючи до них інтегративний аналіз, ми можемо виділити певні ідеї, які на нашу думку можна вважати головними для існування та розвитку суспільств. Як уявляється такими ідеями є: а) ідея влади як необхідної умови ефективного функціонування суспільства; б) ідея існування концентрованих механізмів розширення влади; в) ідея існування розшарування суспільства як основи самої держави.

Розкриття цих ідей є можливим завдяки дослідженню робіт класичних авторів і їх праць, що розкривали сутність розроблених ними теорій походження держави. Спробуємо, окреслити головні моменти досліджень найбільш впливових і авторитетних авторів. З нашої точки зору до таких авторів відносяться М. Веббер [12], К. Маркс [8; 9], Ч. Тиллі [10; 11], Е. Кізер [4; 5], М. Манн [6].

Як свідчать дослідження, контури полеміки з питань державотворення були закладені М. Вебером та К. Марксом. Обидва ці автори, бачили побічні продукти рушійних сил, що відігравали провідну роль в їх генеральних соціальних моделях: для Маркса це було капіталістичний розвиток, для Вебера – раціональна дія, що виникла в ході протестантської Реформації.

М. Вебер в своїй роботі звертає увагу на те, що протестантизм, як певна релігійна течія, викликав психологічний шок, що порушив старі способи мислення та породив серед віруючих тривогу за своє вічне життя. Вчення Кальвіна про приреченість означало, що жодна церква не може впливати на долю людини. Вона визначена в момент створення світу Богом, і тільки ті отримають спасіння хто буде корисним Богові в досягненні його мети. Корисність Богу об'єктивувалась в систематичній праці, в якій, на думку Вебера, об'єктивувався раціональний вибір.

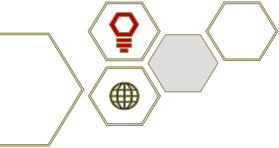
З точки зору К. Маркса, всі держави – це інструменти пануючих класів. Проте, якщо феодалними державами керував аристократичний клас, інтереси якого вона оберігала, то в капіталістичних – управління здійснювали

люди, які самі не були капіталістами, але були управлінцями. Марксова теорія держави говорить, що в ході розвитку капіталізму капіталісти починають все більше розраховувати на те, що держава буде охороняти їх право власності, контролювати і професійно навчати робітників, відтворювати засоби виробництва і виробничих сил, а також забезпечувати доступ до ресурсів і ринків по всьому світу.

Не вдаючись до детального аналізу теорій держави М. Вебера та К. Маркса, можемо виділити ті ідеї, які є важливими для виникнення і функціонування держави. З нашої точки зору, це ідея рушійної сили, що спричинила виникнення та подальше існування держави. Вона об'єктивована в раціональній дії (М. Вебер), що призвела до виникнення класів (К. Маркс), які стали основою управлінської моделі держави. На сьогодні є досить велика кількість критиків як Вебера, так і Маркса, проте, якщо ми поглянемо на функціонування та розвиток сучасних держав, то в цілому можна погодитись з такими підходами у виділенні причин виникнення та існування держави.

Пануючою соціологічною моделлю державотворення стала сучасна теорія, що була розроблена Чарльзом Тіллі, яка обґрунтовує положення, що чиновники є не агентами пануючого класу, а особами, які переслідують власний інтерес. В своїй теорії Тіллі пояснює чому із «...близько двохсот невеликих держав та державних утворень, політій на території Європи», які існували на 1490 рік, до 1990 року консолідувались у 25-28 держав [11]. Відповідно до цієї теорії, ініціатива створення держави належить не капіталістам, а правителям. При цьому успіх правителів залежить не тільки від економічної могутності, а й від їх навичок утворювати альянси, завоювання прихильності у багатих підлеглих. В XVI столітті «розповсюдження війн і збирання європейських держав в систему ... забезпечили військову перевагу тим державам, що змогли виставити регулярну армію» [10, с. 94]. При цьому, перемогу отримали ті держави, які поєднували в собі наступні елементи: значну кількість сільського населення;

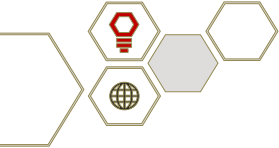

наявність капіталістів та прибуткової економіки, яка давала можливість збирати регулярні податки.

Не вдаючись до детального аналізу військово-податкової моделі Тіллі, ми можемо виділити ті ідеї які, на його думку становили основу створення і функціонування держави. Як показує аналіз робіт автора, такою ідеєю є наявність правителя як тригера процесу утворення держави та матеріальної основи функціонування самої держави. Так, зосередженість Тіллі на ресурсах і політичних альянсах є спробою відмежуватись від Вебера та Маркса з їх протестантизмом та класовою системою. Відповідно до теорії Тіллі, акторами, які спричинили виникнення держави були правителі, що переслідували особистий інтерес ізвтіленням стратегії «розділяй і владарюй».

Ще одним напрямком, що справив значний вплив на ідею держави є напрямок раціонального вибору правителя і підданого. Яскравим представником, цього спрямування є Едгар Кізер. Він як теоретик раціонального вибору привносить елемент контингентності у взаємодію бюрократії і війни. Аналізуючи як правителі і піддані вирішують використати співробітництво чи конфронтацію у своїх взаємовідносинах автор доводить наявність такого елементу як раціональний вибір. Зокрема, правителі у розгляді питання про підвищення податків, з одного боку, вбачають вигоду, з якої можна буде профінансувати потенційні війни, а з іншого – ризик можливого бунту підданих. Платник податків може вирішити платити більш високі податки, використовувати хабарі для зниження податкового тягара особисто для себе чи підключитись до колективних дій із зниження податків. Ця дилема криє в собі ще одну ідею держави – ідею співробітництва задля блага всіх учасників.

Розглянуті вище теорії не акцентували увагу на одному з головних елементів держави – владі. В своїй основі, в теорія влада розглядається як певний розмінний ресурс, який є додатком до авторитета правителя. Разом з цим, якщо поглянути об'єктивно на функціонування держави і суспільства,

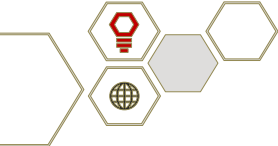
то влада є одним із найголовніших елементів та каталізаторів трансформації суспільств в державу. Саме владу, як основний каталізатор існування держави, виділив в своїй теорії Майкл Манн. Ним було проаналізований феномен влади з найдавніших часів [6]. Він виділив такі чотири джерела соціальної влади як: ідеологічне, економічне, військове і політичне. Дані джерела влади утворюють ідеологічну (релігійну), економічну, військову та політичну владу. При цьому автор констатує, що наявність влади, яка базується лише на одному джерелі не гарантує досягнення цілей. Ця гіпотеза автора дає нам можливість виділити ще одну ідею держави, яка прямо впливає на її виникнення і функціонування, а саме наявність ідеї влади та її складових.

Підсумовуючи викладене можемо зробити наступні **висновки**.

Філософська категорія «ідея» пройшла значний шлях свого розвитку і на сьогодні, в переважній більшості, використовується у подвійному значенні – як уявлення, виражене у формі понять, і як думка людей, що надає більший чи менший вплив на все їх життя. В аспекті існування та функціонування держави ідея розглядається як сукупність думок людей, які здійснюють вплив на їх життя і періодично в ньому втілюються.

Держава як ідея є втіленням уявлень і бажань суспільства, яке в певний момент історії свого розвитку концентрується і оформлюється в певне суспільно-політичне утворення.

Держава як ідея об'єктивується у тезах про те, що вона є результатом розвитку суспільства, в рамках якого існує правитель (правлячий клас), що має можливість як забезпечувати своє існування, так і інтереси підданих (населення). Ця можливість концентрується в ідеї державної влади як складного та невід'ємного елементу самої держави. Тобто на сучасному етапі головними ідеями, які характеризують внутрішню сутність держави та впливають на її функціонування є ідея раціонального вибору, наявності правителя (правлячого класу) та ідея влади, яку він має можливість

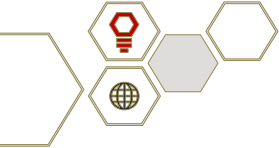

реалізовувати. Ретроспективний аналіз існування сучасної цивілізації дає можливість говорити, що суспільства, які створили на території свого проживання державу найбільш ефективно розвиваються і захищаються.

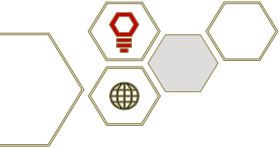
Проведене дослідження є лише початком у більш масштабного дослідження сутності та природи держави та її функціонування в сучасних умовах. Разом з тим, отримані висновки можуть бути покладені в основу розкриття механізмів функціонування держави як соціально-політичного інституту та вдосконалення його роботи.

Список використаних джерел

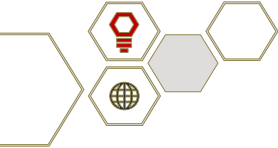
1. Bruno G. Nolanus. *Scripta quae Latine confecit omnia*. V. I. Stuttgartiae, 1836. 562 p.
2. Goclenius R. *Lexicon philosophicum: quo tanquam clave philosophiae forces aperiuntur*. Francofurti, 1613. 1174 p. URL: https://archive.org/details/bub_gb_czWCppqT9G0C/page/n1/mode/2up.
3. Kelsen H. *General Theory of Law and State*. Cambridge, 1999. 365 p.
4. Kiser E. & Linton A. The Hinges: State-Making and Revolt in Early Modern France. *American Sociological Review*. 2002. Vol. 67. Iss. 6. URL: <https://doi.org/10.2307/3088975>.
5. Kiser E. & Kane J. Revolutions and State Structures: The bureaucratization of tax administration in early modern England and France.” *American Journal of Sociology*. 2001. Vol. 1. № 1. P.p. 183–223. URL: <https://doi.org/10.1086/323656>.
6. Mann M. *The Sources of Social Power*. Vol. 1 & 2. Cambridge: Cambridge University Press. 1993. URL: http://lib.ysu.am/disciplines_bk/f362d6096731335291d37c0f48cfc636.pdf.
7. Sobczyński M. Do we need state and what for? The role of the state in the modern World. *Studies in Political and Historical Geography*. 2019. Vol. 8. P.p.13- 28. URL: <https://doi.org/10.18778/2300-0562.08.01>.

8. Marx K. *Capital*. Vol. 1. New York: International Publishers. 1967. 544 p.
9. Marx K. *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*. New York: International Publishers. 1963. 169 p.
10. Tilly Ch. *Coercion, Capital and European States*. Oxford: Blackwell. 1990. 269 p.
11. Tilly Ch. *Contention and Democracy in Europe, 1650-2000*. Cambridge: Cambridge University Press. 2004. URL: <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/09/Contention-and-Democracy-in-Europe-1650-2000-by-Charles-Tilly.pdf>.
12. Weber M. *The protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. London, New York. 2005. URL: <https://gpde.direito.ufmg.br/wp-content/uploads/2019/03/MAX-WEBER.pdf>.
13. Волянчук Т. А. Образ держави: генеза поняття та основні підходи до розуміння у сучасній науці. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 2. С. 305-310. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.2.53>.
14. Волянчук Т.А. *Образ держави та його різновиди*: дис. ... д-ра філос. Одеса, 2023. 207 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0f716580-0761-494a-96be-36905c33ed99/content>.
15. Гегель Г. В. Ф. *Энциклопедия философских наук*. Москва: Мысль, 1974. Т. 1. 452 с.
16. Горбачова К. М. Сутність держави та теорії її походження. *Академічні візії*. 2025. № 45. С. 1-11. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18448314>.
17. Джураєва О.О. Теоретико-правовий аспект суверенітету сучасної держави. *Науковий вісник Херсонського державного суверенітету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 2. Т. 1. С. 25–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2015_2%281%29__7.

18. Дюги Л. *Социальное право, индивидуальное право и преобразование государства*. Москва, 1909., 148 с.
19. Еллинек Г. *Общее учение о государстве*. Санкт-Петербург: Изд. юрид. кн. магазина Н.К. Мартынова, 1908., 599 с.
20. Ершов М.Н. *Проблема богопознания в философии Мальбранша*: монографія. Казань: Центральная типография, 1914. 336 с.
21. *Загальна теорія держави і права*: підручник / Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
22. Кант І. *Критика чистого розуму*. Київ: Юніверс, 2000. 591 с.
23. Ковтун В.І. *Гарантії державного суверенітету України: конституційні аспекти*: монографія. Харків: Фактор, 2014. 216 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/items/87738b9a-de2c-4b30-86c7-e0cf0f70eddb>.
24. Котуха О.С. Ідея панування права або правової держави в умовах глобалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 42-47. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/8>.
25. Крестовська Н. М., Головченко М. Ф. Естетичний образ сучасної держави. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 12-19. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.4.2>.
26. Марущак В. Функції держави: визначення поняття. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2019. № 3 (65). С. 17-21. URL: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2019-3-3>.
27. Мерник А. М., Ярова А. С. Поняття держава та державність: зміст та співвідношення (історико-правовий аспект). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 19–22. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/5.pdf.
28. Пархоменко Н.М. Суверенітет держави: соціально-політична сутність та юридичний зміст. *Науковий часопис НПУ імені М.П.*

Драгоманова. Серія 18 «Економіка і право». 2011. Вип. 14. С. 113–121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2011_14_20.

29. Пасечник О. В. Міжнародно-правовий вимір розуміння сучасної держави. *Київський часопис права*. 2022. № 4. С. 146-252. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2022.4.37>.

30. Римаренко С.Ю. Нація-держава та/чи держава-нація. *Регіональні студії*. 2025. № 40. С. 166-169 DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2025.40.29>

31. Савон К. В. Специфіка формування іміджу України в контексті процесу діджиталізації: дис. ... д-ра філос. Одеса, 2023. 205 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a8abfbcc-cc43-4535-ae79-d91f72bb23ec/content>

32. Територія і кордони у міжнародному праві: навчальний посібник / Ю. А. Дем'янюк, Д. А. Купрієнко, О. В. Діденко та ін. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2014. 232 с.

33. Терлюк І. “Держава” і “державність”: до проблеми теоретико-правового та історико-правового змісту понять в контексті українського (національного) державотворення. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: “Юридичні науки”. 2021. № 1 (29). С. 17-28 URL: <http://doi.org/10.23939/law2021.29.017>

34. Шай Р.Я. Теоретико-правовий підхід щодо розуміння сутності держави в історії політико-правової думки. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/5039/vnulpurn201683761.pdf>.

35. Шульга В.О., Курпан А.А., Мусієнко Т.С. Населення в міжнародному праві: поняття, категорії і правовий статус. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 3. Ч. 3. С. 419-425. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.3.65>.